

УДК 336.71

Березовський К. В.*канд. екон. наук, доцент**Національний технічний університет України "КПІ"*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація

Стаття присвячена системі кредитної кооперації в Україні. Розглянуто модель одного із сегментів фінансового ринку, спрямовану на перспективу, розкрито особливості розвитку кредитної кооперації для вирішення завдань фінансового та соціального захисту громадян, а також зарубіжний досвід зміцнення і вдосконалення системи кредитних спілок.

Summary

The article describes the credit cooperation system in Ukraine. There is examined the model one of the segments of the financial market, directs to the prospect, there is showed the features of the credit cooperation for solving the financial and social protection of citizens tasks, and also the foreign experience of consolidation and improving the credit unions system.

Ключові слова: фінансовий ринок, кооперативна система, кредитна спілка, споживче кредитування, мікрокредитування, кредитний портфель.

Вступ

Система кредитних спілок у нашій країні почала формуватися з 1869 року. Вона успішно розвивалась одночасно з аналогічними європейськими системами до кінця тридцятих років минулого століття. Кредитні спілки є одним з різновидів кооперативних організацій. Від того, як вони розвиватимуться, значною мірою залежить, чи вдасться відродити в Україні справді масовий кооперативний рух, тобто діяльність населення по самозабезпеченню необхідними товарами і послугами на засадах кооперування. Дана проблема сьогодні є актуальною і має зв'язок з дослідженнями і низкою публікацій [4; 8; 9].

Для відродження в Україні кредитної кооперації (кредитних спілок) використано юридичну форму громадської організації, а не кооперативу, як це прийнято в усьому світі. Нині члени всеукраїнських асоціацій кредитних спілок прагнуть втілити принципи Міжнародного кооперативного альянсу, інших міжнародних організацій цього спрямування, сформульовані Всесвітньою радою кредитних спілок. Основний напрям їхньої діяльності –

захищати ці спілки, сприяти оптимізації їх оподаткування та вдосконаленню чинного законодавства. Відповідно до Закону України “Про кредитні спілки”: “Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об’єднаних грошових внесків членів кредитної спілки”. Іншими словами, кредитні спілки є специфічними організаціями фінансової взаємодопомоги громадян, які мають неприбуткову кооперативну основу [2].

Отже, головну мету діяльності кредитівки можна визначити як фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування, фінансової підтримки підприємницьких ініціатив та надання їм інших фінансових послуг. Із соціальної точки зору, кредитна спілка повинна забезпечити фінансову взаємодопомогу й економічний самозахист людей. В організаційному відношенні — це громадська організація, побудована на демократичних принципах управління, в економічному — неприбуткова фінансова установа. А разом — це фінансово-кредитний кооператив. Для повного розуміння особливостей соціально-економічної природи кредитної кооперації варто поглянути на кредитні спілки як на інституцію, котра працює для зростання середнього класу в Україні, формування громадянського суспільства [5, 6].

Постановка задачі

Основною метою дослідження є обґрунтування проблеми, пов’язаної з розвитком національної системи кредитної кооперації, розкрити фінансовий механізм діяльності кредитних спілок в Україні та їх принципову відмінність від комерційних банків. Для досягнення вказаної мети досліджено моделі кредитних кооперативів країн з розвинутою ринковою економікою та їх роль і місце у сфері господарювання [8, 10].

Методологія

Теоретичну основу дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних економістів з проблем розвитку кредитної кооперативної системи, законодавчі та нормативні акти, які стосуються порядку організації та здійснення господарської діяльності кредитної спілки.

Методологічною основою при написанні статті послуговували загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: системного та порівняльного аналізу, логічного узагальнення, техніко-економічного аналізу, сучасні концепції управління.

Результати дослідження

Як свідчить міжнародна практика та власна історія України, кредитні спілки виникали там і тоді, коли люди потребували певних фінансових

послуг, проте їх або не надавала жодна фінансова інституція в силу непривабливості даного сектора фінансового ринку з точки зору можливості отримання прибутку, або ж такі послуги пропонувалися на не дуже вигідних умовах, користуючись монополією та неможливістю населення задовольнити свої потреби в дрібному кредитуванні. Управління кредитною спілкою здійснюється на демократичних засадах, що означає, що незалежно від моменту вступу чи розміру внеску, кожен учасник кредитівки має право одного голосу. Таким чином забезпечується захист інтересів усіх без винятку учасників кредитівки. Кредитна спілка є відкритою організацією, в якій кожному гарантовано вільний вхід і вихід. Оскільки кредит у кредитній спілці можуть отримати лише її учасники, то можна відмітити ще одну специфічну рису кредитівки — всі її клієнти є її учасниками. Однак, незважаючи на те, що учасниками кредитівки є лише фізичні особи, підприємства також можуть отримати кредит через своїх представників, які є її членами.

Суть неприбуткової діяльності кредитної спілки полягає в тому, що кінцевою метою її діяльності є не отримання прибутку від наданих послуг, а самі послуги, що надаються членам кредитівки. Саме тому надання послуг відбувається на рівні, максимально наближеному до собівартості, яка забезпечує витрати на формування фондів та нарахування відсотків на внески членів кредитівки. Фінансовий характер діяльності кредитної спілки робить її схожими на інших учасників фінансового ринку — банки. Між цими структурами є багато як спільного, так і відмінного. Спільним є те, що і банки, і кредитні спілки на ринку діють як фінансові посередники, створені для задоволення потреб споживачів у фінансових ресурсах. Вони мають можливість акумулювати кошти від тих, хто має в даний момент їх надлишок і передавати тим, хто відчуває в них нагальну потребу. Принциповою відмінністю між цими структурами є мета діяльності кожної з них: отримання прибутку для банку і надання фінансових послуг для кредитної спілки. За кордоном кредитні спілки у своєму розвитку все більше наближаються до банків, але основна відмінність зберігається: вони обслуговують тільки своїх учасників [9].

З приводу конкуренції між банками та кредитними спілками, можна сказати, що вона існує в сфері залучення заощаджених коштів фізичних осіб та на ринку споживчого кредитування. У сфері бізнесового мікрокредитування, особливо в селах, кредитні спілки є чи не єдиним джерелом фінансування малих та середніх підприємств. Відповідно до переваг кредитних спілок можна віднести максимальну наближеність їх до безпосередніх отримувачів послуг, а також можливість позичальника за спрощеною схемою отримати кредит навіть у незначних розмірах. Кредитні спілки також мають можливість зваженіше підходити до відбору членів, а отже, і до своїх клієнтів, тому при видачі кредиту можна не так ретельно

перевіряти кредитоспроможність позичальника. А банкам не завжди вигідно мати справу з дрібними позичальниками через значні адміністративні затрати. Вони більш зацікавлені у крупних клієнтах. Крім того, кредитні спілки надають своїм членам ще цілу низку інших послуг.

У 2006 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію розвитку системи кредитної кооперації. В урядовому документі подано модель одного із сегментів фінансового ринку, спрямовану на далеку перспективу. Такий крок, йдеться в концепції, здійснено «з метою захисту кредитних спілок від ризиків недостатньої ліквідності, низької платоспроможності або неналежного фінансового стану» [6, с. 5]. Чотирнадцять років поспіль вітчизняна кредитна кооперація перебувала у «вільному плаванні», а точніше - конкурувала в жорстких умовах з іншими фінансовими інституціями. В тому протиборстві за місце під сонцем сили можливо б урівноважилися, якби всі учасники спілчанського руху дотримувалися повною мірою кооперативних принципів управління і діяли в інтересах своїх членів. Відтак траплялися на пройденому шляху сумнозвісні фінансові піраміди, напівлегальні схеми, масові банкрутства. Убезпечитися від системної кризи можна завдяки створенню системи стабілізації кредитних спілок, дотриманню кооперативних принципів. Це вплине не тільки на реноме кредитівок, зміцнить їх позиції на фінансовому ринку, а й надасть упевненості їх членам, які без ризику довірять кредитівкам свої кошти.

Не всі з означених «народних ощадкас» динамічно нарощують власні активи. Зберігаються у кредитному русі й такі, що розвиваються повільно. Це спонукає до думки, чи є сенс у їх існуванні. Однак кількість таких фінансових установ - не головна проблема. Вона в іншому. Структура кредитних портфелів за цільовим призначенням за останні роки практично не змінилася. Домінує позиціювання кредитних спілок на кредитному ринку України і у сфері споживчого кредитування - майже 50 відсотків. Більш-менш пристойно кредитується бізнес - 14 відсотків. Не прихильні кредитівки до селян і фермерів. Усього три відсотки сільських господарств змогли взяти кредити на власні потреби. Не в пошані й іпотечне кредитування. Як мовиться, такі диспропорції не зміцнюють позиції кредитних спілок на фінансовому полі. Є сподівання, що вони будуть подолані за умови реформування у потужну систему з власною сервісною інфраструктурою, загальнонаціональним механізмом підтримки фінансової стабільності кредитних спілок і системою гарантування вкладів з достатнім професійним і технологічним потенціалом. Дотримання цих норм стане доброю ознакою класичних кредитних спілок, які прагнуть впровадити свій національний бренд [5, 6].

Вітчизняне законодавство стосовно кредитних спілок застосовує термін «неприбуткова організація», а з другого - немає концептуального закону, котрий би чітко охарактеризував та визначив критерії неприбутковості. Тому постає актуальне питання внесення таких змін до Закону «Про кредитні спілки» (за підтримки держави і законодавців, звичайно), які однозначно визначали б їхній статус неприбутковості. Як організацій, що не є платниками податків на прибуток з будь-яких частин отриманих доходів, окрім заробітної плати її працівників.

Показовим у цьому сенсі є приклад кредитних спілок США. Там у законах чітко виписано неприбутковість кредитних спілок. Хоча це, однак, не заважає деяким американським банкам періодично звертатися з позовом до суду на кредитні спілки з огляду на те, що ті не платять податки на прибуток, а ведуть, на їхню думку, таку само, що й вони, кредитну політику. Цікаво, що жодного разу банки не виграли у таких процесах. І саме тому, що розподіл прибутку в банках перебуває в руках акціонерів, а доходи в кредитних спілках прозоро розподіляються між усіма власниками кооперативу - членами кредитної спілки [5, с. 3].

Кредитні спілки дбають про спільну відповідальність за кооператив, розбудову взаємної довіри колегіальних органів управління, менеджменту тощо. Важливим аспектом діяльності кредитних спілок є і своєрідний економічний «лікнеп», який вони проводять для населення. Саме тут робота спілки суттєво відрізняється від діяльності комерційного банку, оскільки спілка прагне стати центром надання фінансових послуг на постійній основі, причому не лише члену своєї організації, а й членам його родини. Кредитні спілки часто проводять значну підготовчу роботу під час кредитного інтерв'ю, допомагають скласти бізнес-план і фінансовий план своєму позичальнику, зважити всі «за» і «проти», щоб позичальник не потрапив у фінансову залежність і не створив проблем спілці. Таким чином спілки навчають своїх членів фінансової ощадливості, дисципліни та організованості, допомагають ефективніше планувати діяльність свого підприємства та сімейний бюджет. Важливо й те, що залучення коштів у кредитні спілки, котрі надходять переважно від незаможних вкладників, утворює в їхніх очах не лише довіру до фінансових інституцій, а й до національної грошової одиниці.

Незаперечними є й інші факти на користь кредитних спілок. Останні, як відомо, нині не працюють з іноземною валютою, тому перебувають в авангарді процесу конвертації заощаджень населення та спрямування їх у легітимний фінансовий оборот. Залучення коштів спілками зменшує розшарування населення, оскільки вони сприяють заможнішим і розсудливішим громадянам вкладати кошти, а незаможним молодим людям, однак енергійним та працьовитим, - дають шанс відкрити власний бізнес і досягти мети.

Розглянемо діяльність однієї потужної кредитної спілки «Аккорд», яка понад десять років успішно працює на кредитному ринку України. Кредитна спілка має розгалужену мережу філій у більшості областей України, у кожній з яких член спілки може отримати послугу. Саме це підтверджує зростання членства кредитівки, загальна чисельність якої складає понад 105 тис. осіб. Активи кредитної спілки у 2006 р. порівняно із 2005 р збільшились майже у 2 рази і становлять 98 млн. грн. [10].

Довіра до кредитної установи зростала протягом десятиліття, результатом якої стало збільшення у 2006 році залучень внесків на депозитні рахунки у 2,2 рази, що складає майже 90 млн. грн. У діяльності кредитної спілки потрібно відзначити активне нарощування кредитного портфелю, який збільшився у 2,1 рази. Зростання відбулося завдяки продуктивній роботі 46 філій та 350 відокремлених підрозділів по всій території України.

Кредитний портфель складається із кредитів комерційних: на ремонт, будівництво та реконструкцію житла; споживчих та на інші потреби. В основному переважають кредити споживчого характеру, а саме: придбання товарів у кредит. Особлива увага при прийнятті рішення про видачу кредиту приділялася платоспроможності самого позичальника та людському фактору.

Структура кредитного портфелю кредитної спілки «Аккорд» на 31.12.2006р.

Цільове призначення кредитів	Кількість	Сума, тис. грн.
Комерційні	4082	7722,1
Придбання, ремонт, будівництво житла	765	723,4
Споживчі	35669	65689,1
Інші потреби	18603	19949,3

Позитивним є той факт, що майже 80 відсотків кредитного портфелю працює у філіях та відокремлених підрозділах спілки, які протягом року виявили успішну роботу. За 2006 рік було відкрито 23 філії. Завдяки злагодженій продуктивній роботі всіх підрозділів стало можливим визначати обсяги необхідних ресурсів, планувати їх використання, що надало можливість підвищити свою стійкість та ефективність кредитування [10].

Крім цієї основної переваги, члени кооперативів повною мірою здійснюють контроль над операціями свого кооперативу, оскільки особисто можуть брати участь в управлінні кооперативом та в роботі його керівних органів.

Кооперативний рух користується високою репутацією в усіх розвинутих країнах світу, в яких кооперативна банківська система (включно з усіма нефінансовими кооперативами) відрізняється тим, що фінансує переважно середній клас. Загалом, частка кооперативних банківських систем різних країн світу складає 20-25% національних фінансових ринків. особливостей місцевого законодавства.

Так наприклад, у Німеччині кооперативний фінансовий сектор утворює система, до якої входить близько 2500 банків. Тут у кооперативному секторі функціонує 64% усіх кредитних інститутів. Німецькі кооперативно-кредитні установи надають своїм членам, які є здебільшого представниками середніх верств населення, універсальні фінансові послуги. При збереженні повної самостійності кредитних кооперативів як первинної ланки, у країні функціонують координаційні інститути регіонального і загальнонаціонального рівнів. Це надає гнучкості і стабільності системі. Верховна організація системи – Німецький кооперативний банк, універсальний для сільськогосподарських, споживчих та інших видів кооперативів, його представництва працюють в усіх фінансових центрах світу. А от у Нідерландах кооперативні банки обслуговують 90% сільськогосподарського сектору і залучають 40% обсягу депозитів по всій країні. Система кооперативних банків Нідерландів постійно одержує найвищу рейтингову оцінку провідних рейтингових агентств світу [9].

Актуальним є проблема створення системи кредитної кооперації. Об'єднавшись, кредитні спілки стануть значно сильнішими. Вони міцнішають у співробітництві одна з одною на різних рівнях. Згідно з Концепцією розвитку кредитної кооперації, в Україні буде побудована трирівнева банківська кооперативна система. У цій системі члени кредитних спілок – приватні особи та малі підприємства – співпрацюватимуть у межах своєї кредитної спілки, а кредитні спілки являтимуть собою перший рівень системи. На другому її рівні кредитні спілки співпрацюватимуть у межах обласних чи регіональних асоціацій та об'єднаних кредитних спілок (ОКС), до складу яких вони входять. Об'єднані кредитні спілки (згодом вони перетворяться на регіональні кооперативні банки) співпрацюватимуть у рамках об'єднаної ОКС (у перспективі – центрального кооперативного банку) і разом сформуєть національну асоціацію кооперативних організацій. Завдяки такому об'єднанню ресурсів можна буде значно розширити коло послуг, які надаються нині кредитними спілками. Крім того, це сприятиме зміцненню всієї системи та підвищенню її надійності й стабільності. Розвиток усіх установ – членів цих організацій відбуватиметься за схожими кооперативними стандартами, вони проходитимуть аудит відповідно до загальних правил кооперативного аудиту, братимуть на себе погоджені зобов'язання про взаємодопомогу в рамках системи. Це забезпечить стабільність та сталість розвитку кооперативної системи в цілому та кожного члена кредитної спілки зокрема [4, 10].

Можливо, попри ризик і страх втратити нажиті гроші, люди все-таки довіряють кредитним спілкам. Свідченням такої довіри є функціонування в Україні за офіційними даними 786 кредитних спілок, які об'єднують майже 1,5 млн членів на теренах України, а їх сумарні активи

складають 2,5 млрд. грн. Частка кредитів, наданих на розвиток власного бізнесу становить близько 40 відсотків кредитного портфеля кредитних спілок [5, 5]. Порівняно з розвиненими країнами це недостатньо, оскільки вони як кооперативні фінансові установи наближають передовсім мешканців сільської місцевості та невеликих міст до фінансових послуг. У цьому нас переконує ринкова економіка європейських країн, де система сільської кредитної кооперації є важливою складовою.

Висновки

Результати проведеного дослідження дозволили узагальнити тенденції та особливості розвитку системи кредитної кооперації, визначити пріоритетні напрями діяльності кредитних спілок для забезпечення найдешевших фінансових послуг громадянам України:

- Кредитна спілка є неприбутковою організацією, яка діє у сфері надання фінансових послуг.
- Кредитна спілка є юридичною особою, утвореною як об'єднання громадян на основі територіальної, професійної чи іншої ознаки.
- Управління кредитною спілкою здійснюється на демократичних засадах (один учасник — один голос).
- Кредитна спілка надає мікрокредити лише своїм членам і може самостійно встановлювати види кредитів, умови надання та строки повернення кредитів; способи забезпечення кредитних зобов'язань, вимоги щодо забезпечення погашення кредитів. Завдяки чому вона має змогу мінімізувати свої фінансові ризики.

Кредитні спілки, як одна із форм небанківських фінансових інститутів, засвідчили свою життєздатність. На сьогодні пріоритетними напрямками кредитування є споживчі та соціальні кредити — понад 40% кредитного портфелю; кредити на підтримку малого і середнього бізнесу майже 20%; кредити на підтримку сільгоспвиробників — близько 40%. В середньому за рік кредитні спілки України надають майже 150 тис. кредитів на загальну суму понад 300 млн. грн. [4].

Кредитні спілки поширені в усіх розвинених країнах. На відміну від інституційних інвесторів, їхній розвиток не залежить від ступеня сегментації фінансових ринків. З огляду на це створення нових кредитних спілок — справа перспективна. Для зміцнення позицій кредитних спілок планується прийняти низку нормативних актів, які сприятимуть розвиткові кредитного руху на фінансовому ринку України. Необхідно прагнути втілити принципи міжнародного кооперативного альянсу, інших міжнародних організацій, основним напрямом яких є захист кредитних спілок, оптимізація їх оподаткування та вдосконалення діяльності.

Література

1. Господарський кодекс України [Текст]: за станом на 20 лютого 2007 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 200 с. – (Б-ка офіційних видань). – 1000 пр.– ISBN 978 – 966 – 611-535-8.
2. Закон України «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 року, №2908-III [Текст] // Офіційний вісник України. – 2002. – №3. – С. 1-18.– 5850 пр.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 10 січня 2002 року, №2922-III [Текст] // Офіційний вісник України. – 2002. – №7 – С. 68-73.– 6000 пр.
4. Березовський К.В. Розвиток кредитної кооперативної системи в Україні [Текст] / К.В.Березовський // Матеріали міжнар. наук. – практ. конф. «Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний і національний аспекти» / Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – Том 4. – С. 169-171.– 100 пр. – ISBN 966-7191-99-0.
5. Жулинська Г. Чи має майбутнє кооперативний рух в Україні? [Текст] / Г.Жулинська, Р.Гайдаєнко // Голос України. – 2007. – 31 січня.– 161000 пр.
6. Ларіонов П. Кредитні спілки: рух чи система? [Текст] / П.Ларіонов // Урядовий кур'єр. – 2006. – 28 вересня.– 102260 пр.
7. Гончаренко В. Про кредитну кооперацію [Текст] / В.Гончаренко // Економіка України. – 2000. – №4 (462). – С. 24-30. – 3120 пр. –ISSN 0131-775X.
8. Гончаренко В. Кредитні спілки в системі суб'єктів фінансового ринку [Текст] / В. Гончаренко // Банківська справа. – 2000. – №4 (16). – С. 27-32. – 1500 пр. – ISSN 1605-2005.
9. Ватаманюк З.Г. Небанківські фінансові інститути у країнах Західної Європи [Текст] / З.Г.Ватаманюк, О.Л.Дорош // Фінанси України. – 2003. – №12 (97). – С. 98-106.
10. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт / Мін-во фін. України; Розроб. ЗАТ «Софтлайн». – К., 2007. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>. – Назва з титульного екрана. – Дата останнього звернення 21.11.2007.
11. Всеукраїнська асоціація кредитних спілок [Електронний ресурс] : веб-сайт / Всеукр. асоц. кредит. спілок. – К., 2007. – Режим доступу <http://www.uascu.org.ua>. – Назва з титульного екрана. – Дата останнього звернення 27.11.2007.